

Õiglase kaubanduse globaalne mõju

**Erkki Toivanen,
Tallinn 15.11.07**

Edastan alustuseks ühe hea uudise: maailma olulisim rahvusvahelise panganduse ja kindlustusfirmade keskus City of London sai hiljuti Suurbritannia kolmesajandaks Fairtrade linnaks. Londoni City's pakutakse Fairtrade märgitooteid kõikidel võimalikel ettevõtmistel. See tähendab, et Londoni sajad suuretevõtted, pangad ja rahvusvahelised tooraineturgudel tegutsevad firmad teadvustavad õiglast kaubandust kui praktilist viisi edendada arengumaade inimeste elujärge.

Ainuüksi eelmisel aastal loodi üle saja Fairtrade linna Suurbritannias. Nüüdseks tegutseb riigis 60 Fairtrade ülikooli, 4000 Fairtrade kirikut ja 35 Fairtrade sünagoogi.

Wales'i ja Šotimaa valitsused on teatanud soovist saada esimesteks õiglase kaubanduse rahvasteks Euroopas. Kas ka Inglismaa? Kahjuks puudub Inglismaal valitsus, kes saaks teha samasuguse otsuse.

Maailmas kasvas õiglase kaubandus 2006. aastal eelneva aastaga võrreldes 42% ja tarbijad kulutasid Fairtrade märgitoodete ostmiseks 1,5 miljardit eurot. Sellest sai otsest kasu üle 7 miljoni inimese: talunikud, töölised ja nende perekonnad 58 arenguriigis. 2005. aastal oli kasv 37% ja müügikäive veidi üle miljardi dollari. Õiglase kaubanduse hüvanguks töötamine tähendab juba pärani lahti olevale uksele koputamist.

Olen teadlik, et need numbrid ei tähenda palju võrrelduna rahvusvahelise kaubavahetuse käibega või sadade miljonite inimestega, kelle elatis on pidevalt ohus eksisteeriva rikaste tööstusriikide ja vaesete arenguriikide vahelise kaubandussüsteemi tõttu. Õiglase kaubanduse füüsiline mõju on veel marginaalne. Ebaõiglase kaubanduse tõttu kannatavad liialt paljud tootjad üle maailma – nähes vaeva, et katta tootmiskulud, rääkimata mingistki elatustaseme tõusust või haridusest oma lastele.

Kuid õiglase kaubanduse tõeline mõju ei avaldu statistikas. Tean, et ajakirjanikud kasutavad numbreid nagu joodikud lambiposte – rohkem toeks kui valgustuseks. Õiglasest kaubandusest on saanud ülemaailmne sotsiaalne liikumine. Seda peaks ka nii vaatama. See on tulnud, et jääda.

Tarbijad, kes eelistavad Fairtrade tooteid, kannavad tugevat eetilist sõnumit jaekaubandusele ja valitsustele. Kaks kolmandikku Briti poeskäijaid tunnevad Fairtrade märki, kellest selge enamus eelistab eetilist kaubandust tavalisele. Näiteid ettevõtetest, kes hindavad ümber oma äripraktika või kes juba on radikaalselt muutnud oma hankeallikaid, on palju. Neil on tasuv müüa Fairtrade tooteid, sest nõudluse kasv ületab tihti pakkumise.

2

Ent kui palju me ka Fairtrade kohvi päevas ei jooks või kui palju Fairtrade banaane ei sööks, ei aita see lõpetada vaesust arengumaades. Sõnum peab jõudma valitsusteni.

Nagu te hästi teate, lubasid G8 tööstusriigid 2005. aasta juuli Gleneagles tippkohtumisel kahekordistada Aafrikasse antavat abi 2010. aastaks – ja kahekordistada Aafrika riikide majandust 2015. aastaks. Arenguabi tõstetakse \$50 miljardini aastas, kümned miljonid päästetakse vaesusest, miljonid elud päästetakse. Kõik lapsed saavad alghariduse.

See kõlab imeliselt. Kuid kaks aastat hiljem teame, et need grandioossed lubadused olid taas kord tühjad. OECD numbrid näitavad, et tegelikult on tööstusriikide abieraldised vähenenud, mitte suurenenud. Kaheksa riigi seas on vaid Suurbritannia siiani oma lubadust täitnud. ÜRO endise peasekretäri Kofi Annani poolt juhitud Aafrika progressi koda arvutas välja, et vaid 10% lubatud abi suurendamisest on tegelikult kahe viimase aasta jooksul ka ellu viidud. Annan arvab, et tõenäoliselt ei täideta Gleneagles'is antud lubadusi 2010. aastaks, kui üldse. Kofi Annan keeldub arvamast, et tööstusriigid võiksid kunagi oma abieraldisi kahekordistada.

Ma ei taha halvustada valitsuste ja rahvusvaheliste organisatsioonide poolt antud abi väärtust. Abi ja selle roll jääb äärmiselt oluliseks ka edaspidi. Kuid mina tean ja tean, et ka teie teate, et palju sellest abist on raistatud, eriti Aafrikas. Ka enamused aafriklaste tunnistab, et ebaefektiivne ja korruptiivne valitsemine on siiani kõige suuremaks takistuseks kontinendi majanduslikule ja sotsiaalsele arengule.

Õiglase kaubandus võimaldab teistsuguse arengutee. Seitse aastat tagasi külastasin ma Kariibi mere St Lucia saart. Minu võõrustaja rääkis mulle, et saare elanikud valmistuvad päris viimase ekspordiks mineva banaanisaaagi koristuseks. Järsud mäejalamid kattuvad taas metsaga, et toota puitu, sest saare banaanikasvatavad ei suuda konkureerida dollaribanaanidega Lõuna- ja Kesk-Ameerika banaaniistandustest pärast seda, kui EU kaotas toetused ja Suurbritannia valitsus vahetas oma endise koloonia maailmaturu vastu.

Naasesed sel aastal uuesti St Luciale, olid asjad taas korras – või tegelikult hoopis paremad kui ennist. Miks? Sest Suurbritannia suurim jaekett Sainsbury's oli otsustanud müüa vaid Fairtrade banaane – üle 100 miljoni ehk 75% St Lucia toodangust. Nagu ütles saare valitsusjuht, ei päästnud St Lucia banaanifarmereid mitte sõbralikud valitsused või rahvusvahelised organisatsioonid, vaid supermarket. Muidugi oleks ta pidanud tänama ka Suurbritannia valgustunud tarbijaid, kes nõuavad Fairtrade banaane. Tulemuseks on St. Lucia farmerite võimalus arendada oma kogukonda ehitades uusi koole ja parandades teedevõrku. Järgmise aasta veebruaris saan ma näha, kuidas neil läheb.

3

Teatavasti on õiglase kaubanduse globaalne mõju veel marginaalne. Kuid näiteid jagub tõestamiseks selle ülivõimast kasvupotentsiaali. Veel üks Briti ettevõtte Marks & Spencer on aastaid müünud vaid Fairtrade teed ja kohvi, kuid nüüd müüb ka Fairtrade puuvillast valmistatud tooteid. Aasta tagasi ostis firma 100 tonni Fairtrade puuvilla, uuel aastal aga juba 6000 tonni.

Vabandust, et kasutan taas statistikat. Tahaksin lisada, et sel aastal vahetasid 1990ndatel aastatel esimesena Fairtrade tooteid müüma hakanud Briti Coop poed miljon kilekotti Fairtrade puuvillakottide vastu. Briti parlament arutab seaduseelnõu, mis keelustab tasuta kilekottide kasutamise poodides.

Õiglase kaubandus ja mahetoit, õiglase kaubandus ja loodussõbralikud tooted, õiglase kaubandus ja kliimamuutused – õiglase kaubandus seostub paljude globaalsete nõudmistega lihtsana, keskkonnasõbralikuma, puhtama ja tervema eluviisi järgi.

Kõik siiski ei nõustu. Leidub majandusteadlasi, kes kritiseerivad õiglast kaubandust kui heade kavatsustega loodud skeemi, mis varem või hiljem on mõeldud hukule nagu kõik turuprotsessidesse sekkuvad poliitikad. Õiglase kaubandus kallutab vabakaubandust luues suvaliselt valitud toodetele kunstlikult subsideeritud hinnad. Kriitikud väidavad, et tulemuseks on ületootmine ja liigne pakkumine. Fikseeritud õiglase kaubanduse baashind väidatakse olevat ebaefektiivne, mis lõpptulemusena töötab progressi ja arengu vastu.

Ütlen kohe otse välja, et inimesed, kes töötavad õiglase kaubanduse nimel, usuvad õiglase kaubanduse mõjusse. Õiglase kaubanduse hinnad ei kalluta turgu. Turg ise on kallutatud senini, kui tootjatel ei ole sõnaõigust ja jõudu tegutseda avatud mänguväljakul võrdväärsete partneritena. Õiglase kaubanduse peamine idee on avatud turg, kus tarbijad ja tootjad saaksid võrdväärsetena suhelda. Samuti eeldame, et eetilised väärtused on turusuhetes olulised ning neid peab arvestama tähtsate turusignaalidena lisaks kuludele ja hindadele. Õiglase kaubanduse on innovatiivne viis muuta vabaturg vabamaks andes tarbijale võimaluse osta oma väärtushinnangute järgi ja tootjale võimaluse valida, kus ja kellele oma tooraine müüa.

Mida lähem on suhe tootja ja tarbija vahel, seda otsesem on pakkumise ja nõudluse vaheline seos ning vähem põhjuseid karta ületootmist. Õiglase kaubandus võimaldab turul paremini reageerida nõudlusele ning – nagu te ehk teate – julgustavad õiglase kaubanduse organisatsioonid tootjaid mitmekesistama oma toodangut. Kui kohvitootjal on kasumlik kasvatada kohvi asemel hoopis pähkleid või apelsine. USA õiglase kaubanduse assotsiatsiooni TransFair USA tootja teenuste üksus ning Õiglase kaubanduse märgistamise organisatsiooni FLO tootjate äriüksus pakuvad oma nõustamisteenust. Mõlemaid üksusi rahastatakse Fairtrade lisatulust (*premium*), mis võimaldab vaestel talunikel saada eksperthõuannet, mida nad ei saaks endale lubada isegi sii, kui nad teaksid sellisest võimalusest.

Mõned kriitikud on tõstnud esile, et õiglase kaubandus eelistab väiketalunikke ja nende ühistuid ning ei hooli miljonitest, kes töötavad suurtes istandustes. See on tõsi. Kuid nagu ma ennist rõhutasin, on õiglase kaubanduse peamine eesmärk tegeleda nende probleemidega, mis mõjutavad eelkõige väiketalunikke ja mitte suuri põllumajandusettevõtteid, kel on juurdepääs informatsioonile, krediidile ja maailmaturgudele. Need “suured poisid” saavad suurima võimaliku kasumi jahil minna suhkrutootmiselt üle sojale, kakaokasvatusest kohvile. Maailma Tööorganisatsioon (ILO) eksisteerib selleks, et jälgida töötingimusi, mis - tunnistagem - võivad kohati olla masendavad.

4

On ka neid, kes leiavad, et õiglase kaubandus on liialt konservatiivne ega ole piisavalt radikaalne, et olla tõelise muutuse vahendiks. Nõutakse eksisteeriva süsteemiga koostöö lõpetamist ehk jaekaubanduse ja suurettevõtetega partnerluse lahtiütlemist. Elame tõesti ebatäiuslikus maailmas. Õiglase kaubanduse organisatsioonid eksisteerivad selleks, et tegeleda turuprobleemidega, mitte et meid juhutada uude utoopiasse.

Radikaalne kriitika tuleb peamiselt Prantsusmaalt. Ehk peaksid prantslased nõudma eelkõige oma valitsuselt Euroopa Liidu põllumajanduspoliitika reformimist ja eksporditoetuste lõpetamist, mis on USA ja Jaapani poliitika kõrval praeguses süsteemis kõige ülekohtusem? Praegune poliitika moonutab kaubandust ja takistab arengumaadel oma heaolu ja jõukuse allikat – põllumajandust – arendada. Lääneriikide avalik arvamus ei ole veel piisavalt tugev, et suruda oma valitsusi tegema otsuseid, mis ei meeldi oma rikastele farmeritele.

Osa õiglase kaubanduse vastu suunatud kriitikat on õigustatud. Vigu on tehtud, kuid need on parandatud või lahendatud. Peaksime teadvustama, kui erinevates kultuurides ja rasketes tingimustes töötavad õiglase kaubanduse organisatsioonid. Sõltumatud auditeerimisasutused kontrollivad Fairtrade standarditele vastavat tootmist ja kauplemist. Süsteem on avatud, selle tehingud läbipaistavad. Konstruktiivne kriitika on teretulnud.

Kas õiglasel kaubandusel on tulevikus tõeliselt globaalne mõju? Ma julgen loota, et õiglase kaubandus loob arusaamise globaalsest vastastikusest sõltuvusest ja võimaldab globaalse solidaarsuse abil lahendada globaalseid probleeme. Vastasel korral ei suuda me tulevastele

põlvedele kindlustada normaalset tulevikku. Me ei saa endale lubada suuremat ebavõrdsust ja ebaõiglust. Ajalugu on meile õpetanud, et need loovad parima pinnase konfliktideks.

Tuleb tunnistada, et teadliku avaliku arvamusega ülemaailmset kodanikuühiskonda, mis survetaks valitsusi tegutsema inimkonna ühiste huvide eest, pole veel sündinud.

Peame vaid suunama pilgu Euroopasse, et tõdeda kui kaua võtab aega Euroopa solidaarsuse areng, millele saaks rajaneda uus poliitiline kultuur. Euroopa patriotismile kutsus esimest korda Saint Simon Viini kongressi ajal 1814. aastal. Meil on veel pikk tee minna, enne kui Soome farmerid on nõus lahti ütleva oma toetustest, et aidata Slovakkia või Rumeenia tootjaid – rääkimata sellest, et lõpetada suhkrupeedi kasvatus, et päästa Kariibi suhkruroo tootjaid.

Alates 1994. aastast on Euroopa Liidus hakatud õiglast kaubandust edendama. Euroopa Parlament võttis vastu resolutsiooni, mis tunnustab õiglase kaubanduse liikumise kasu ja teeb ettepaneku Komisjonile arendada EL-i poliitikat õiglase kaubanduse suunal. Komisjon on teinud mõned vastavad liigutused – arvestades õiglast kaubandust kui “vaesuse vähendamise ja säästva arengu tööriista”. Siiani puudub Euroopa Liidul ühtne raamistik õiglase kaubanduse poliitika osas. Kuid selline poliitika puudub ka Doha läbirääkimistevoorus.

5

On selge, et Euroopa Liit peab tegema koostööd Maailma kaubandusorganisatsiooniga (WTO), Maailmapanga jt suuremate organisatsioonidega, et harmoniseerida õiglase kaubanduse teemaline poliitika. Kui tahame näha õiglast kaubandust laienemas toiduainetelt, puuvillalt, käsitöölt ja jalgpallidelt töödeldud toodeteni, peavad õiglase kaubanduse organisatsioonid jagama teavet ja kogemusi ning tegema veel tihedat koostööd, sh Rahvusvahelise tööorganisatsiooniga (ILO).

Tulles tagasi mu sõnavõtu pealkirja juurde: ärge laske ennast eksitada pelga statistikaga. Vaadake suurt kasvupotentsiaali, ja minge uurige tulemusi kohapeal. Õiglane kaubandus on oluline samm edasi ebatäiuslikus maailmas seniks, kuni areneb tõeliselt vaba ja õiglane kaubandussüsteem.
